

UNDERCOVER IN DE JUNKENFABRIEK

VERSLAAFDE-EN/OF PSYCHIATRISCHE PATIËNTEN kunnen terecht in de kliniek van Mentrum. Stella Braam liep tweeënhalve maand mee en schrok van wat de bezuinigingen in de zorg hebben aangericht: de hulp is afgebroken en perspectieven ontbreken.

TEKST STELLA BRAAM FOTO MARCUS KÖPPEN

MENTRUM
De psychiatrische
zorg stelt alleen
op papier nog
wat voor.

HET IS DONDERDAG 28 MEI 2015, VIER UUR 'S MIDDAGS EN IK GA OP BEZOEK bij mijn goede bekende Cees. Met een bezoekerspasje wacht ik bij de entree op een verpleegkundige die mij moet begeleiden naar de Detox-afdeling waar mensen ‘ontgiften’, ofwel afkicken van hun middelengebruik. ‘Sorry, er is vanmiddag geen bezoekuur,’ zegt de verpleegkundige die verschijnt.

Maar op een A4'tje met huisregels in Cees' kamer staat dat er 's avonds (van zeven tot acht) én 's middags (van vier tot vijf) bezoekuur is. Met één pennestreep krast de verpleegkundige het middagbezoekuur weg. ‘We hebben geen tijd meer om het bezoek op te halen en weer naar beneden te brengen,’ licht hij toe.

Het is niet de enige bezuiniging. Cliënten zeggen honger te lijden. Het avondeten bestaat uit kleine porties. Er hangt een A4'tje op de kast: ‘*Per broodmaaltijd kan iedereen een pakje kaas en een pakje vleeswaren gebruiken. [...] Als je hiervan meer gebruikt kan het zijn dat anderen tekort komen of dat er op maandagochtend niets meer is.*’

Ja, er is op het eten bezuinigd, zegt de jonge verpleegkundige Lisette. ‘Bepaald vleesbeleg mogen we niet meer bestellen en zelfs ketchup is te duur.’ De dagelijkse wandeling naar de supermarkt is voor de cliënten die nog geld op zak hebben een broodnodige aanvulling op het rantsoen. Maar de wandeling gaat geregeld niet door, ‘vanwege te weinig personeel,’ zegt Lisette.

De Detox is een van de afdelingen van Mentrum op de Vlaardingenlaan 5 in Amsterdam, een kliniek voor Amsterdammers die een ernstige psychiatrische aandoening en/of verslaving hebben, onderdeel van de ggz-organisatie Arkin waar zo'n 3500 mensen werken en waarvan de missie luidt: ‘Wij verbinden cliëntperspectief met vakmanschap’.

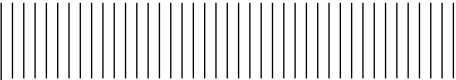
De afdelingen van het vier verdiepingen hoge gebouw zien er vrijwel eender uit. Woonkamers met banken en stoelen rondom de tv die vrijwel altijd aanstaat, een keukenblok en een rookhok. Lange smalle gangen met deuren die naar de kamers leiden, voorzien van naam-bordjes.

De mensen in het pand op de Vlaardingenlaan zijn dikwijls aan van alles (tegelijktijd) verslaafd: cocaïne, heroïne, alcohol, wiet, pillen, lsd of een moderne partydrug. Velen zijn dak- of thuisloos geweest, het net geworden, verblijven in miserabele pensions of ‘tijdelijk bij kennissen’. Zij herinneren me aan de verslaafden en daklozen die ik rond de eeuwwisseling een paar jaar met tussenpozen volgde – soms ook zelf slapend op straat, zie het boek *Tussen Gekken & Gajes – avonturen in de undercoverjournalistiek*. Hun leven was hard, maar er waren nog voorzieningen om te eten en te slapen en hulpverleners op wie ze konden terugvallen en die zelfs woningen wisten te regelen. Hoe zou het deze groep nu vergaan? Hun levens moeten behoorlijk zijn veranderd door het toeslaan van de ouderdom en de ingrijpende bezuinigingen in de zorg die de afgelopen jaren zijn doorgevoerd. Na tweeënhalve maand in Mentrum te hebben rondgelopen, kom ik tot een pijnlijke conclusie: de hulp is afgebroken, perspectieven ontbreken en de psychiatrische zorg stelt alleen op papier nog wat voor.

HOOKED

Omdat mijn goede bekende Cees in crisis en met een PTSS (posttraumatische stressstoornis) in Mentrum is opgenomen, kan ik makkelijk als bezoeker undercover. Ik kies voor deze methode om een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te kunnen schetsen en te voorko-

Omdat mijn goede bekende Cees in crisis is opgenomen in Mentrum, kan ik makkelijk als bezoeker undercover.

KOOS BREUKEL

PARTICIPEREND ONDERZOEKSJOURNALIST

Stella Braam (1962) is een van de eerste undercover-journalisten in Nederland – zij noemt het zelf ‘participerende onderzoeksjournalistiek’. Om over de onderkant van de arbeidsmarkt te schrijven, werkte zij onder andere als schoonmaakster en inpakster, waarover zij het boek *De blinde vlek van Nederland* (Van Gennep, 1994) schreef. Met Mehmet Ülger onderzocht ze de extreem-rechtse Turkse beweging Grijeze Wolven in Nederland. Na verschijning van *Grijeze wolven* (Nijgh & Van Ditmar 1997, geactualiseerde druk 2004) moesten zij enige tijd onderduiken vanwege bedreigen. Later verbleef Braam drie jaar onder dak- en thuislozen, wat resulteerde in *Tussen gekken en gajes* (Nijgh & Van Ditmar, 2003). In 2007 verscheen *Ik heb Alzheimer – het verhaal van mijn vader*.

men dat dingen anders gaan omdat er een journalist meekijkt. Misschien worden dan in allerijl hulptroepen opgetrommeld of wordt er dagbesteding geregeld om de gang van zaken beter voor te stellen dan dat het normaal gesproken zou gaan.

De verslaafde dak- en thuislozen van destijds zijn nu vijftigers en zestigers – de mensen die ik bij Mentrum aantref, zijn niet letterlijk dezelfde daklozen die ik destijds volgde, maar ze leven ook al hun halve leven op straat en zijn tijdelijk in deze kliniek gestald. Flip heeft Korsakov en Frits een ernstige leverkwaal. Iemand maakt zijn entree achter een rollator, het gevolg van een derde hersenbloeding. Ouderen met hartinfarcten, epilepsie en een oudgediende uit de kraakbeweging die het benauwd heeft en vieze straaltjes slijm zegt op te hoesten. Een optelsom van verslavingen, schier onoplosbare schulden en psychische aandoeningen. Sommigen van hen zijn hier al voor de zoveelste keer. Johan, naar eigen zeggen alcoholist en bipolair, schuifelt door de gangen. ‘Ik ben hier, geloof ik, al enkele maanden. Heb schulden en geen huis. Nu voel ik me... gedeprimeerd... zwaar gevoel... angst... Op straat denk ik: wanneer gaat het gebeuren? Nu... over tien meter... misschien twintig?’

Op de afdeling ‘V&P 2’ (Verslaving en Psychiatrie) is Joke de tafel aan het dekken. Ze is opgenomen omdat ze weer cocaïne en heroïne ging gebruiken. ‘Mijn jaloerse man sloeg mij. Hij heeft tweemaal mijn kaak gebroken. De pijn was niet te harden. “Weet je wat? Gebruik maar heroïne en cocaïne tegen de pijn,” zei hij. Dat hielp wel, maar binnen twee weken was ik *hooked*.’ Zo hooked dat ze wegens overlast uit haar huis werd gezet. ‘Ik ben bijna tien jaar dakloos geweest.’ Cathy is bevoorrecht, zij heeft een woning. Vastbesloten: ‘Ik kick af voor mijn kleinkinderen. Voor hen wil ik er zijn.’

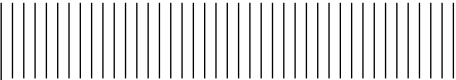
‘MUZIEK? DAT IS DE DUIVEL!’

Er zijn ook dak- en thuislozen die hier tijdelijk verblijven, maar die je vijftien jaar terug niet op straat tegenkwam: Nederlanders met een islamitische achtergrond die worstelen met verslaving én de islam. Rachid heeft de computer in een huiskamer geconfisqueerd om naar preken te luisteren. Even later stapt hij het rookhok in, een smalle ruimte met gepantserd glas en ijzeren luchtroosters. ‘Zeg, mensen,’ begint hij druk gebarend, ‘wisten jullie dat alle grote uitvindingen uit het Midden-Oosten komen?’ ‘Bedoel je muziek?’ vraag ik hem. ‘Muziek? Dat is de duivel!’ roept Rachid. ‘Jullie in Europa zijn zó onwetend.’ Als hij wordt uitgelachen, loopt hij weg en roept: ‘Ik heb een hekel aan jullie, Europeanen!’

Ali is een opgewekte knul, maar als hij drinkt, pleegt hij zelfs een ramkraak. Ook Ali worstelt met zijn geloof. Hij wil de ramadan doen, maar kan koffie en sigaret niet weerstaan. Ali is blij als een vrouw zich bedekt, maar een boerka tot aan haar kin vindt hij overdreven. Ali worstelt met zijn loyaliteit: hij hoort bij Nederland, maar voelt druk van zijn orthodoxe achterban om strenger in de leer te worden. Er is nog een nieuwe categorie die vijftien jaar geleden niet rondliep op straat, omdat er toen betere opvang was: verslaafde zwangere vrouwen. Claudia zegt vijf maanden zwanger in Nederland op straat te hebben gezworven. Zij is hoogzwanger en in het rookhok steekt zij de ene sigaret na de andere op. Met liters alcohol probeerde ze haar misère te verdringen. Dankzij een coma-zuip belandde ze in het ziekenhuis, van waaruit ze uiteindelijk in Mentrum is beland. ‘Ze zeggen dat ik misschien een FAS-baby krijg!’ (Foetaal Alcohol Syndroom). ‘Ik wist niet dat alcohol zo schadelijk kan zijn.’

Dan zijn er mensen als José die in de war zijn, wegens overlast uit hun huis zijn gezet en op straat zijn gaan dolen. Die kwam ik destijds

Op ‘V&P 2’ wachten diverse mensen al dagen op de dokter. ‘Het is vakantie, geen idee wanneer de vervanger komt.’

evenmin op straat tegen, die zouden vermoedelijk op tijd zijn geholpen en naar adequate opvang zijn gebracht. Van zijn arrestatie herinnert José zich vooral: ‘Stonden er opeens zes politiemensen voor me... ha, ha... Dus ik zeg tegen de dokter... moet ik de straat opgaan waar mensen elkaar de kanker toewensen? Dus voordat ze het in-de-war-nummer gaan bellen...’

Op een dag is José zoek. In de omheinde en met hulp van camera's beveiligde binnentuin vangen we een glimp van hem op, luchtend achter het hek van de isoleercel. ‘José, volhouden!’ roepen zijn maten.

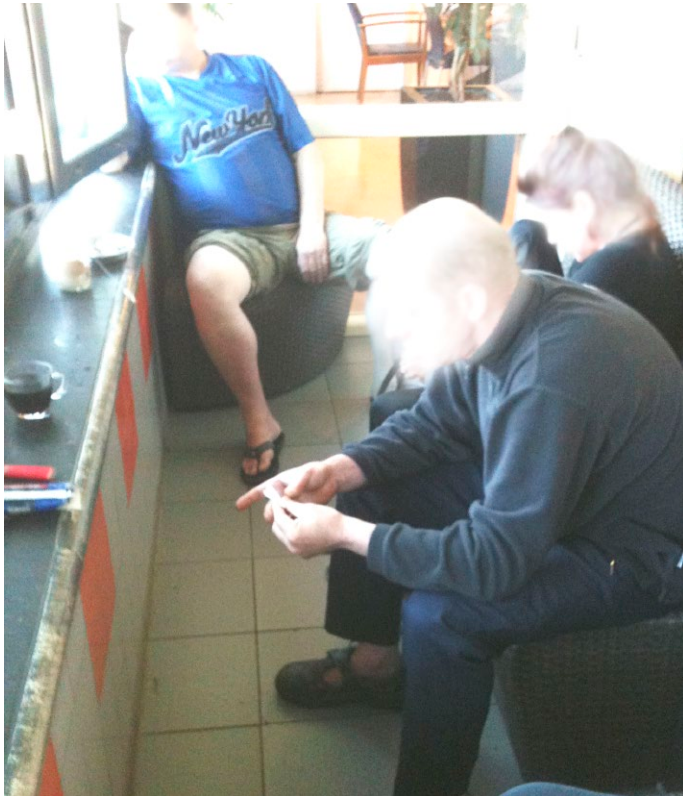
Een paar dagen later zit José weer in de tuin. ‘Dat isoleerhok is een hel,’ zegt hij. ‘Mensonterend. Ik was bang en onzeker. Elk moment kunnen ze dus alles van je afpakken. En ze hebben antipsychoticum gespoten.’ José is wel een stuk rustiger. Hij kan precies uitleggen waarom hij opgenomen is. ‘Ik word agressief als ik drank gebruik. Af en toe krijg ik een psychose. En vaak pak ik dan per ongeluk de verkeerde. Laatst ben ik met een keukenmes door een trappenhuis gegaan.’ Maar: ‘Hier ben ik veilig.’

José draait zijn handen van binnen naar buiten. ‘Deze handen kunnen slechte dingen doen.’ Onwillekeurig denk ik aan oud-minister Els Borst die door een verwarde man werd vermoord. ‘Liever doe ik het goede,’ vervolgt José. ‘Gelukkig kwam ik hier net op tijd.’ Maar waarheen met José? ‘En wie ziet er op toe dat hij zijn medicijnen inneemt?’ vraagt verpleegkundige Charlotte zich hardop af.

MEER MEDICIJNEN

Zomer, een maandagmiddag. Een ambulance houdt stil voor de ingang van de IC, de Intensieve Crisis. Achter het draadstalen hek rolt een brancard, een vertrouwd tafereel: hier levert Amsterdam haar verwarde, geflipte, psychotische of agressieve burgers aan. Kort daarna verschijnt de man achter de tralies in de aan de tuin grenzende ‘rookkooi’, net een dierentuin. Hij uit er luidkeels zijn ongenoegen en dat is een welkome afleiding voor de cliënten in de tuin. Want het grootste probleem is de verveling. Op een enkeling na bestaat voor iedereen de dagbesteding uit tabak en koffie.

Cees wacht driemaal vergeefs op therapie van de psychiater die zich een slag in de rondte werkt, maar voor het zoveelste crisisgeval is weggeroepen. Gevolg: geen therapie. Veel mensen hebben niet eens therapie, anders dan vroeger. In 2001/2002 zat Joke hier ook. ‘Toen kreeg ik PMT (Psychomotorische therapie, red.). Die hielp heel goed bij mij. Nu is daar helemaal niets meer van over,’ zegt ze. ‘Je begon de dag met samen naar het journaal kijken en erover discussiëren. Nu klinkt alleen: “Goedemorgen, heb je lekker geslapen?” Mensen konden in het weekend naar huis. Dat mag niet meer, want de bedden moeten vol blijven. En we krijgen ook meer medicijnen.’ Ook Cathy was hier al eens eerder en merkt op hoe de Detox ‘een junkenfabriek’ is geworden. ‘Vervuild, ongeorganiseerd en slordig. Scheuren in je matras, spuugvlekken op de muur, muizen en de helft van de beloofde motivatieprogramma's is uitgevallen.’

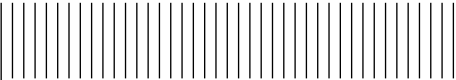
DAGBESTEDING Roken en koffiedrinken, meer is er niet te doen.

Nadat ik me in juli bij de leiding van Mentrum heb bekendgemaakt als journalist, krijg ik als reactie dat Mentrum dit probleem erkent, maar dat dit dankzij een ‘herstelplan’ al is of wordt opgelost: ‘Mentrum heeft eind 2014 via een extern onafhankelijk onderzoek een aantal van deze punten en andere niet in het artikel genoemde zorgpunten geïnventariseerd. Deze zijn inmiddels onderdeel van een per 1 maart breed en stevig ingezet herstelplan voor de kliniek.’ Van cliënten hoor ik dat na mijn contact met Mentrum de ijskasten zijn schoongemaakt. ‘De muizen zijn zo goed als verdwenen,’ vertelt een leidinggevende. Ook de medicijnkasten zijn nu op orde. Maar als ik een blik werp in de gemeenschappelijke douche voor dames, valt me op hoe vervuild die is.

RAPPORTJES LEZEN

Op ‘V&P 2’ wachten diverse mensen al dagen op de dokter. Frits heeft vocht in zijn voeten en strompelt. Cees wil advies over hoe zijn dosis medicijnen te verlagen, hij is versuft. ‘Het is vakantie, er is een vervanger, maar we hebben geen idee wanneer die komt,’ zegt Chris, een verpleegkundige-in-opleiding bitter. ‘We hebben het bij de leiding aangekaart, maar die moet er altijd over vergaderen.’ ‘Soms valt sport uit, omdat er dan maar één op de afdeling achterblijft,’ zegt verpleegkundige Lisette. Op een zondagmiddag tref ik haar in zak en as aan. ‘We zijn vandaag met twee personen op twintig mensen. Collega’s hebben zich ziekgemeld, maar worden niet vervangen. Het lijkt op het verpleeghuis waar ik eerder heb gewerkt.’ ‘Wij kunnen geen aandacht, programma’s en activiteiten geven, omdat er is bezuinigd,’ zegt verpleegkundige Charlotte die, net als haar collega’s, er het beste van probeert te maken. ‘Er is te weinig personeel. Ik probeer elk moment te benutten om met de cliënten te pra-

‘Veel van de nazorgvoorzieningen zijn wegbezuinigd. We laten velen nu gaan met: “Doei! Op hoop van zegen!”’

NET EEN DIERENTUIN De ‘rookkooi’ van de IC.

ten. Maar zoveel momenten zijn er niet meer. Medicijnenlijsten bekijken. Bezoek ophalen. Observeren. Rapportjes lezen en rapporteren, omdat de zorgverzekeraar dat wil.’

VEILIG INCIDENTEN MELDEN

Helpt het herstelplan van Mentrum? Dat kan ik lastig beoordelen. Maar dat de personele bezetting nog niet optimaal is, blijkt als in augustus, dus vlak voor deze publicatie, een verpleegkundige off the record vertelt hoe stressvol haar werk is en dat zij risico loopt. ‘’s Nachts zit ik hier alleen,’ zegt ze, ‘en dan kan er zomaar een geagiteerde dronken cliënt binnenkomen.’ Uit het jaarverslag over 2014 van Arkin, waaronder Mentrum valt, blijkt dat het aantal gemelde incidenten binnen Arkin toeneemt. Bijvoorbeeld ‘afnemende veiligheid’: van 77 meldingen in 2012 naar 263 in 2014. De ‘fysieke agressie tegen personen (aanzet en/of uitvoering)’ is bijna verdubbeld: van 412 meldingen in 2012 naar 773 in 2014. In het jaarverslag wordt de toename gerelativeerd met onder meer het argument dat ‘het aansturen op een andere cultuur waarin veilig incidenten melden gewoon is’ een oorzaak van die stijging kan zijn, maar Arkin heeft hier toch een onderzoek naar ingesteld. De meldingen over 2015 zijn nog niet bekend. Meer zorg aan ‘zwaardere gevallen’ met minder geld, klinkt het in de ggz-wereld. Mentrum erkent dit desgevraagd: ‘Een van de effecten van ambulantisering (meer zorg thuis, minder bedden, red.) is dat de ggz-klinieken overblijven voor de zwaarste groep cliënten met de meest complexe problematiek op het gebied van psychiatrie en/of verslaving.’ Anders dan vroeger, constateren Cathy en Joke, ‘zit nu ook alles door elkaar heen.’ De oudgediende van de kraakbeweging deelt de woonkamer van ‘V&P2’ met een jongen die stemmen hoort. Joke: ‘Vroeger

was er veel meer personeel dat op jou was gericht. Je kon hier een jaar verblijven en daarna was er nog klinische nazorg, een soort beschermd wonen.’ Verpleegkundige Charlotte: ‘Veel van die voorzieningen zijn wegbezuinigd. We laten velen nu gaan met: “Doei! Op hoop van zegen!”’ Charlotte ziet een verband tussen terugvallen in verslaving met het gebrek aan stabiele huisvesting en structuur. Mentrum daarentegen stelt dat soms ‘de psychiatrische problematiek zo ernstig van aard is dat de cliënt de neiging heeft tot terugval. Dan gaat het dus niet om de persoon of om de kwaliteit van zorg, maar om de ziekte zelf’. Pierre ijsbeert nerveus door de woonkamer van ‘V&P1’. Pierre is een man met een kort lontje. Gelukkig is hij van de cocaïne af (‘ben niet vriendelijk als ik heb gebruikt’). Maar morgen is zijn ontslagdatum en moet hij ‘naar een passantenhotel. Ik was liever hier gebleven. Morgen zit ik weer met zijn vieren op één kamer. En ze gebruiken allemaal drugs. Dus of ik het volhoud?’ De volgende dag is Pierre vertrokken, ‘op hoop van zegen’. Om misschien binnenkort weer op de wachtlijst te verschijnen, of erger, in een politiecel.

Vanwege de privacy zijn de namen van de cliënten en verpleegkundigen veranderd. Namen en adressen zijn bij de redactie bekend. Dit artikel kwam mede tot stand dankzij steun van de Stichting Onderzoeksjournalistiek Nederland; www.stichtingonderzoeksjournalistiek.nl

REACTIE MENTRUM

‘Wij betreuren in het algemeen de bezuinigingen die de geestelijke gezondheidszorg raken, omdat het een zeer kwetsbare groep in onze samenleving treft. In de ggz worden grote veranderingen doorgevoerd, maar uitgangspunt van alle samenwerkende partijen is en blijft dat ernstig zieke mensen de hulp krijgen die nodig is, met de middelen die beschikbaar zijn. In het artikel wordt verwezen naar een breed ingezet plan waarmee effectieve interventies gepleegd zijn op het gebied van personeelsbezetting en bouwtechnische zaken. Genoemde voorbeelden in het artikel zijn onderdelen van het plan waar kliniek en medewerkers gedurende en na de zomer met de volle ondersteuning van de Raad van Bestuur aan doorbouwen. Wij willen aangeven dat wij het als Raad van Bestuur van Arkin, de directie van Mentrum en Cliëntenraad ten diepste betreuren dat onze kwetsbare, met ernstig psychiatrische problematiek kampende en niet altijd toerekeningsvatbare cliënten zonder medeweten, zonder instemming, zonder voorlichting, zonder bescherming, zonder wederhoor en zonder toestemming inzake de uiteindelijke schriftelijke vastlegging zijn “gebruikt” voor deze vorm van “undercover”-journalistiek. De cliënten zijn ondanks de gefingeerde namen herkenbaar voor medecliënten en hun vrienden en familie. De cliëntenraad en de Raad van Bestuur wijzen de manier waarop de privacy van deze kwetsbare mensen wordt geschonden volledig af.’

NAWOORD STELLA BRAAM

De verpleegkundigen die uitgebreid aan het woord komen, wisten dat ik journalist ben en aan een artikel over Mentrum werkte. Ook de cliënten zijn door mij geïnformeerd dat de gesprekken die ik met hen had, bestemd waren voor een publicatie. Zij werkten graag mee. Desalniettemin heb ik hen van schuilnamen voorzien en herkenbare details verwijderd. Over het begrip ‘toerekeningsvatbaarheid’ valt te twisten.

